

۱۴۱۴۷۴۲

حمایت‌های حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار

مکتب‌تار زر کلام
مهندس محمد حسن محوری

تهران

۱۳۹۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: زرکلام، ستار، ۱۳۳۷-

عنوان و نام پدیدآور: حمایت‌های حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار / ستار زرکلام، محمدحسن محوری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: سیزده، ۴۰۱ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۹۵۵. حقوق: ۱۱۶.

شابک: ۰-۲۴۶-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۱۴۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Sattar Zarkalam, Mohammadhassan Mehvari. Legal Protection for Software Developers.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۹۱-۳۹۷.

یادداشت: نمایه.

موضوع: حق مؤلف — ایران — برنامه‌های کامپیوتری

موضوع: حق مؤلف — برنامه‌های کامپیوتری

موضوع: نرم‌افزار — قوانین و مقررات

شناسه افزودن: محوری، محمدحسن، ۱۳۳۵-

شناسه افزوده: زبان، مقاله و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۶۰-۸-۴/۳۰۲۴ KF

رده‌بندی دیویی: ۲۸۲-۳۴۶

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۹۱۲۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

حمایت‌های حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار

دکتر ستار زرکلام (استادیار گروه حقوق دانشگاه تهران)؛ عضو هیئت مؤسس پژوهشکده

علوم و فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات دانشگاه تهران؛ و مهندس محمدحسن

محوری (کارشناس رسمی دادگستری در امور رایانه و فناوری اطلاعات)

طراح جلد: ایرن اجدری

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: گلها (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۱۴۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدف‌های مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاه‌ها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع بنیادی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گام‌هایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می‌کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۷/۳/۸۰ «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می‌شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته‌های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب‌نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از اندادها و یادآوری‌های پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته حقوق و مالکیت فکری در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «حقوق رایانه و ارتباطات جدید» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
سیزده	نشانه‌های کوتا
۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
	بخش اول: حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزار در چارچوب نظام مالکیت ادبی و هنری
۱۱	فصل اول: مفهوم، پیشینه، منابع و مجموعه‌ای مورد حمایت
۱۱	مبحث اول: مفهوم و انواع نرم‌افزار
۱۱	گفتار اول: مفهوم نرم‌افزار و برنامه‌های رایانه‌ای
۱۱	الف) تعریف نرم‌افزار و برنامه‌های رایانه‌ای
۱۴	ب) تفکیک نرم‌افزار از سایر آثار رایانه‌ای
۱۸	گفتار دوم: انواع نرم‌افزار
۱۹	الف) انواع نرم‌افزار از حیث کارکرد فنی
۲۶	ب) انواع نرم‌افزار از حیث پدیدآورندگان
۴۷	مبحث دوم: پیشینه و منابع حمایت حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار
۴۸	گفتار اول: پیشینه حمایت حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار
۴۸	الف) پیشینه حمایت حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار در ایران
۵۱	ب) پیشینه حمایت حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار در جهان
۵۵	گفتار دوم: منابع حمایت حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزار
۵۵	الف) منابع داخلی
۵۸	ب) اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای
۶۰	مبحث سوم: عناصر مشمول حمایت در نرم‌افزار
۶۰	گفتار اول: عناصر قابل حمایت

۶۰	الف) برنامه طراحی مقدماتی نرم افزار
۶۲	ب) متن برنامه
۶۳	پ) زبان یا کد ماشین (کد رایانه ای)
۶۴	ت) برنامه (کد) اجرایی
۶۵	ث) شبکه ارائه و شیوه تعامل
۶۶	ج) اسناد پیوست
۶۷	چ) فونت ها
۶۷	ح) فهرست نیازها، مطالعات و طرح ها
۶۸	گفتار دوم: عناصر غیر قابل حمایت
۶۸	الف) ایده ها
۶۹	ب) کارها و قابلیت های عملکردی نرم افزار
۷۰	پ) بیان های برنامه نویسی
۷۱	ت) الگوریتم
۷۳	فصل دوم: شرایط حمایت حقوق پدیدآورندگان نرم افزار
۷۳	مبحث اول: شرایط حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار
۷۳	گفتار اول: شرایط ضروری برای حمایت از پدیدآورنده نرم افزار
۷۴	الف) داشتن اصالت
۷۸	ب) اخذ تأییدیه فنی از شورای عالی انفورماتیک
۸۳	پ) تولید و توزیع برای نخستین بار در ایران
۸۵	گفتار دوم: شرایط سلبی در حمایت از نرم افزار
۸۵	عدم اهمیت نوع، شکل، قالب و هدف نرم افزار
۸۷	مبحث دوم: حقوق پدیدآورنده نرم افزار
۸۸	گفتار اول: حقوق مادی
۸۸	الف) مصادیق حقوق مادی نرم افزار
۹۹	ب) مستثنیات حقوق مادی
۱۱۴	پ) مدت حقوق مادی نرم افزار
۱۱۷	ت) ویژگی های حقوق مادی نرم افزار
۱۲۱	گفتار دوم: حقوق معنوی پدیدآورنده نرم افزار
۱۲۲	الف) مفهوم و مصادیق حقوق معنوی در حقوق مالکیت ادبی و هنری

- ۱۲۶ (ب) مصادیق حقوق معنوی پدیدآورنده نرم افزار (محدودیت حقوق معنوی)
- ۱۳۰ (پ) ویژگی های حقوق معنوی پدیدآورنده نرم افزار
- ۱۳۶ فصل سوم: ضمانت اجرای کیفری و مدنی نقض حقوق نرم افزارها و برنامه های ...
- ۱۳۶ مبحث اول: ضمانت اجرای کیفری نقض حقوق پدیدآورندگان نرم افزار
- ۱۳۸ گفتار اول: تحلیل ماده ۱۳ ق.ج.ح.پ.ن.ر. ۱۳۷۹
- ۱۳۸ الف) اشخاص ذی نفع در دعوای کیفری
- ۱۴۴ (ب) رک. مادی
- ۱۵۰ (پ) رک. معنوی
- ۱۵۲ ت) مرور زمان اعمال مجرمانه موضوع ماده ۱۳
- ۱۵۳ گفتار دوم: نقد سیاست کیفری مقنن
- ۱۵۳ الف) ایرادات اول: ق.ج.ح.پ.ن.ر. ۱۳۷۹
- ۱۵۵ (ب) ایرادات موردی ماده ۱۳ ق.ج.ح.پ.ن.ر. ۱۳۷۹
- ۱۶۰ مبحث دوم: ضمانت اجرای مدنی نقض حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای
- ۱۶۱ گفتار اول: مسئولیت مدنی ناشی از نقض حقوق نرم افزار و نحوه جبران خسارت
- ۱۶۱ الف) شرایط مسئولیت مدنی نقض حقوق نرم افزار
- ۱۶۶ (ب) نحوه ارزیابی خسارت ناشی از نقض
- ۱۶۹ گفتار دوم: اقدامات موقت و تأمین و گمرکی
- بخش دوم: حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار در چارچوب نظام حق اختراع، اسرار تجاری و قواعد حقوق رقابت غیرمنصفانه
- ۱۷۳ فصل اول: حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار توسط نظام حق اختراع
- ۱۷۴ مبحث اول: پیشینه، منابع و ضرورت حمایت حقوقی از نرم افزارهای اختراعی
- ۱۷۴ گفتار اول: پیشینه حمایت از نرم افزارهای اختراعی
- ۱۷۴ الف) پیشینه حمایت از نرم افزارهای اختراعی در ایران
- ۱۷۶ (ب) پیشینه حمایت از نرم افزارهای اختراعی در جهان
- ۱۷۸ گفتار دوم: منابع حمایت از نرم افزارهای اختراعی
- ۱۷۸ الف) منابع داخلی
- ۱۷۹ (ب) اسناد بین المللی
- ۱۸۰ (پ) اسناد اروپایی

گفتار سوم: ضرورت‌های شناسایی نرم‌افزار با عنوان اختراع

(الف) دلایل موافقان

(ب) دلایل مخالفان

(پ) داوری در خصوص دلایل موافقان و مخالفان

مبحث سوم: شرایط شناسایی نرم‌افزارهای اختراعی

گفتار اول: حقوق ایران

(الف) شرایط ماهوی حمایت از نرم‌افزارهای اختراعی

(ب) شرایط شکلی حمایت از نرم‌افزارهای اختراعی

گفتار دوم: حقوق خارجی

(الف) حقوق فرانسه، رویکرد سختگیرانه

(ب) حقوق آلمان و ایالات متحده آمریکا: رویکردی آسان‌تر

(پ) حقوق انگلستان: رویکردی متعادل

مبحث سوم: حقوق بین‌الملل و نرم‌افزارهای اختراعی

گفتار اول: حقوق بین‌الملل و نرم‌افزار

(الف) دارندگان حقوق ناشی از اختراع یا پروانه اختراع

(ب) حقوق و تکالیف دارندة راهبند اختراع

گفتار دوم: ضمانت‌اجراهای کیفری و مدنی نقض حق اختراع نرم‌افزار

(الف) ضمانت‌اجراهای کیفری نقض حق اختراع نرم‌افزار

(ب) ضمانت‌اجراهای مدنی نقض حقوق اختراع صاحب حق

گفتار سوم: مقایسه حقوق پدیدآورنده نرم‌افزارها با حقوق اختراع

(الف) امتیازات نظام حق مؤلف در مقایسه با نظام حق اختراع

(ب) دلایل گرایش به ثبت نرم‌افزار با عنوان اختراع، علی‌رغم ایالات نظام ...

فصل دوم: حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزار با توسل به نظام اسرار تجاری

طرح مسئله

مبحث اول: مفهوم، عناصر و شرایط حمایت از اسرار تجاری

گفتار اول: مفهوم و عناصر اسرار تجاری

(الف) مفهوم اسرار تجاری

(ب) عناصر اسرار تجاری

گفتار دوم: شرایط حمایت از اسرار تجاری در مورد نرم‌افزارها

۲۵۷	الف) محرمانگی
۲۵۹	ب) برخورداری از ارزش اقتصادی
۲۶۰	پ) تلاش معقول برای حفاظت و حراست از اطلاعات
۲۶۳	مبحث دوم: چگونگی حمایت از نرم افزار از طریق اسرار تجاری
۲۶۳	گفتار اول: حمایت قانونی
۲۶۴	الف) توسل به اسرار تجاری به مثابه مؤثرترین حمایت قانونی
۲۶۵	ب) موارد ناگزیر توسل به حمایت از نرم افزار با توسل به اسرار تجاری
۲۶۷	پ) امکان حمایت همزمان از نرم افزار با توسل به اسرار تجاری، حق مؤلف و ...
۲۶۹	گفتار دوم: حمایت قراردادی
۲۶۹	الف) ضرورت حمایت قراردادی
۲۷۰	ب) ویژگی‌های حمایت قراردادی
۲۷۵	پ) قراردادهای نرم افزار عمده مشمول اسرار تجاری
۲۷۸	فصل سوم: حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار با توسل به قواعد حقوق رقابت ...
۲۷۸	طرح مسئله
۲۸۰	مبحث اول: مفهوم، اهداف و منابع حقوق رقابت غیر منصفانه
۲۸۰	گفتار اول: مفهوم و اهداف حقوق رقابت غیر منصفانه
۲۸۱	گفتار دوم: منابع حقوق رقابت غیر منصفانه
۲۸۱	الف) منابع داخلی
۲۸۳	ب) اسناد بین المللی و اروپایی
۲۸۵	مبحث دوم: شیوه‌های حمایت از پدیدآورنده نرم افزار در قبال نقض قواعد حقوق رقابت ...
۲۸۵	گفتار اول: اعمال قواعد حقوق رقابت غیر منصفانه در زمینه نرم افزارها
۲۸۶	الف) مصادیق قانونی نقض حقوق رقابت غیر منصفانه
۲۸۷	ب) دو نمونه از پیشینه‌های قضایی در ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا
۲۸۸	گفتار دوم: اعمال سازوکارهای حقوق مالکیت فکری برای مقابله با نقض قواعد ...
۲۸۹	الف) سازوکارهای مستقیم حقوق مالکیت فکری برای مقابله با نقض ...
۲۹۳	ب) سازوکارهای غیرمستقیم حقوق مالکیت فکری برای مقابله با نقض قواعد ...
۲۹۶	گفتار سوم: سازوکارهای قراردادی برای پیشگیری از نقض قواعد حقوق رقابت ...
۲۹۶	الف) اهمیت، فواید و قلمرو استفاده از سازوکارهای قراردادی
۲۹۷	ب) شروط عدم رقابت غیر منصفانه در قراردادهای نرم افزاری مختلف

بخش سوم: حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار با توسل به سایر ابزارها و تأسیسات حقوقی

فصل اول: حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار با استفاده از سازوکارهای قراردادی

طرح مسئله

مبحث اول: قواعد مشترک حاکم بر قراردادهای انتقال حقوق مادی پدیدآورنده نرم افزار

گفتار اول: قواعد ویژه قراردادهای انتقال حقوق مادی پدیدآورنده نرم افزار

الف) مشخص بودن محدوده حقوق انتقالی به موجب قرارداد کتبی

ب) شرط رازداری

پ) شرط عدم رقابت

ت) شرط ضمان درک

ث) شرط ناظر بر مالکیت فکری نرم افزار

گفتار دوم: قواعد منعث از سایر مقررات قانونی

الف) قواعد مطر بر مصرف کننده در بستر مبادلات الکترونیک

ب) قواعد مطر با حقوق رقابت غیرمنصفانه

مبحث دوم: قواعد خاص حاکم بر برخی قراردادهای انتقال حقوق مادی نرم افزار

گفتار اول: قرارداد واگذاری حق بهره برداری از نرم افزار

الف) مفهوم و ماهیت حقوق

ب) اشکال مختلف قراردادهای واگذاری

پ) شروط اساسی قراردادهای واگذاری حق بهره برداری

ت) سایر شروط قراردادی

گفتار دوم: قراردادهای تولید و توسعه نرم افزار

الف) مفهوم و ماهیت حقوقی

ب) طرفین قرارداد

پ) شرط راجع به مالکیت فکری نرم افزار

ت) تعیین تکلیف درخصوص متن برنامه

ث) تعهدات پدیدآورنده یا شرکت خدمات مهندسی انفورماتیک (پیمانکار)

پ) تعهدات مشتری یا کارفرما

گفتار سوم: قراردادهای لیسانس نرم افزارهای متن باز

الف) پیشینه نرم افزارهای متن باز

ب) توصیف نرم افزارهای متن باز

۳۲۶ (ب) مبانی

۳۲۶ (ت) ماهیت حقوقی نرم افزارهای متن باز

۳۲۸ (ث) نمونه های شناخته شده از لیسانس نرم افزارهای متن باز

فصل دوم: حمایت از پدید آورندگان نرم افزار از طریق تدابیر فنی و حقوق کیفری عام

مبحث اول: حمایت از پدید آورندگان نرم افزار از طریق تدابیر فنی و اطلاعات مرتبط با ...

گفتار اول: تدابیر فنی

الف) مفهوم تدابیر فنی

ب) پیشینه حمایت حقوقی از تدابیر فنی

پ) انواع تدابیر فنی و شیوه های نقض آن

گفتار دوم: اطلاعات مرتبط با مدیریت حقوق مالکیت فکری

الف) مفهوم اطلاعات مرتبط با مدیریت حقوق مالکیت فکری

ب) پیشینه حمایت از اطلاعات مرتبط با مدیریت حقوق مالکیت فکری

گفتار سوم: محدودیت های حمایت حقوقی از تدابیر فنی

الف) بهره برداری های مجاز از آثار و کتب

ب) سایر محدودیت های مرتبط با حقوق اشخاص ثالث

گفتار چهارم: ضمانت اجرای نقض حقوق تدابیر فنی و اطلاعات مرتبط با ...

الف) حقوق ایران

ب) اسناد بین المللی

پ) مقررات اروپایی

مبحث دوم: حمایت از پدید آورندگان نرم افزار با توسل به حقوق کیفری عام

گفتار اول: حمایت از پدید آورندگان نرم افزار از طریق مقابله با برخی جرائم

سرقت نرم افزار

گفتار دوم: حمایت از پدید آورندگان نرم افزار از طریق مقابله با برخی جرائم رایانه ای

الف) دسترسی غیر مجاز به داده ها، سیستم های رایانه ای و مخابراتی

ب) فراهم آوردن مقدمات دسترسی غیر مجاز به داده ها یا سیستم های رایانه ای

پ) شنود غیر مجاز داده محتوا

ت) جعل رایانه ای

ث) تخریب و اختلال در داده ها، سامانه های رایانه ای و مخابراتی

ج) منع دسترسی اشخاص مجاز به داده ها، سامانه های رایانه ای و مخابراتی

- پیوست ۱: قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای مصوب ۱۳۷۹ ۳۷۳
- پیوست ۲: آیین نامه اجرایی قانون ۱۳۷۹ ۳۷۶
- پیوست ۳: از قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ ۳۸۳
- پیوست ۴: دستورالعمل اروپایی شماره ۲۰۰۹/۲۴ مورخ ۲۳ آوریل ۲۰۰۹ راجع به ... ۳۸۵

منابع

۳۹۱

نمایه موضوعی

۳۹۸

www.ketab.ir

پیشگفتار

با گذشت چند سال از تأسیس رشته حقوق مالکیت فکری در چند دانشگاه مهم کشور، تهیه و تدوین کتاب برای درس‌های موضوع این رشته ضروری به نظر می‌رسد. حقوق نرم‌افزارهای رایانه‌ای یکی از درس‌های اجباری این رشته است که در حال حاضر در دو واحد تائیس می‌شود. ادبیات حقوقی در این زمینه بسیار اندک است. اولین مطالعات جدی علمی در این زمینه را باید در سلسله‌مقالاتی که توسط آقای سیامک قاجار قبولو و زند سا محمّد حسن دزیانی در مجله خبرنامه انفورماتیک (شورای عالی انفورماتیک) بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۴ منتشر شد جستجو کرد. از آن پس نوشته‌های علمی چندی به جنبه‌های مختلف حقوقی پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای پرداختند و در حال حاضر مهم‌ترین منبع علمی در این زمینه کتابی است که دکتر امیر صادقی نشاط، استاد محترم دانشگاه تهران، به عنوان حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در ۱۳۸۹ نگاشته است. با این حال، با آن زمان تغییرات به عمل آمده در زمینه حمایت‌های حقوقی از نرم‌افزار، از جمله در زمینه اختراعات نرم‌افزاری، حمایت حقوقی از نرم‌افزار در محیط سایبر و حمایت‌های حقوقی از تدابیر فنی، حقوق مرتبط با این رشته را دچار تحول کرده است. به علاوه، حمایت مؤثر و کافی از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، توجه همه‌جانبه به هرگونه حمایت قانونی و حقوقی ممکن از نرم‌افزارها را ایجاب می‌کند.

از سوی دیگر، با توجه به ماهیت فنی نرم‌افزار، نگاه حقوقی صرف به آن ممکن نیست، بلکه تحلیل‌های دقیق حقوقی در این زمینه توجه به جنبه‌های فنی نرم‌افزار و به کارگیری اصطلاحات و ترمینولوژی ویژه نرم‌افزارها را می‌طلبد. درحقیقت، می‌توان حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای را موضوعی

بین‌رشته‌ای یعنی تلاقی حقوق مالکیت فکری و مهندسی نرم‌افزار دانست. به همین دلیل پدیدآورندگان این کتاب که یکی حقوق‌دان و عضو هیئت علمی دانشگاه و دیگری مهندس نرم‌افزار و کارشناس رسمی دادگستری در رشته کامپیوتر و فناوری اطلاعات است، تصمیم گرفته‌اند در یک کار مشترک زمینه‌ای فراهم کنند تا مطالعات و تحلیل‌های حقوقی با یک نگاه فنی توأم شده، از استحکام و دقت بیشتر برخوردار شود. مطالب حقوق کتاب توسط آقای ستار زرکلام و مطالب فنی صرف و تحلیل‌هایی که ماهیت فنی دارند، توسط آقای محمدحسن محوری تألیف و حاشیه‌ها و ملاحظات آنان در یک چارچوب علمی ارائه شده است.

پدیدآورندگان اثر پیش رو سعی کرده‌اند جامعه حقوقی از یک سو و دست‌اندرکاران صنعت نرم‌افزار از سوی دیگر، تا حد ممکن پاسخ بیشتر پرسش‌های احتمالی‌شان را در آن بایند. طبعاً قضاوت در خصوص میزان موفقیت این تلاش، با خوانندگان محترم است. پدیدآورندگان با کمال مسرت از تمامی نقدها و پیشنهادهایی که در خصوص هر قسمت از این اثر از طرف خوانندگان محترم ارائه شود استقبال می‌کنند.

در پایان، پدیدآورندگان این اثر بر خود لازم می‌دانند از جناب آقای دکتر علیرضا مسعودی، عضو محترم هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تهران واحد شمال و وکیل دادگستری، که این کتاب را با دقت تمام مطالعه کرده، توصیه‌های ارزنده در خصوص شکل و محتوا به پدیدآورندگان اثر ارائه دادند، همچنین از جناب آقای دکتر میرقاسم جعفرزاده، عضو محترم هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی، که در فصل مربوط به حمایت از نرم‌افزارها توسط حق اختراع، هنرهای علمی و سودمند ارائه کردند تشکر کنند. نویسندگان به علاوه مراتب تشکر و امتنان خود را از جناب آقای دکتر باقر انصاری، رئیس بخش مطالعات حقوقی سازمان سمت، و سرکار خانم شجاعی، کارشناس ارجمند و تلاشگر این سازمان، که در تمامی مراحل تدوین و چاپ کتاب نهایت همکاری را داشتند اعلام می‌دارند.

دکتر ستار زرکلام

sattarzarkalam@gmail.com

مهندس محمدحسن محوری

mh.mehvari@gmail.com

مقدمه

نرم افزارهای رایانه‌ای به مثابه مجموعه‌ای از دستورها، برنامه‌ها، رویه‌ها، قواعد، مستندات منظم به آن‌ها و نیز اطلاعات مربوط به عملیات یک سیستم رایانه‌ای که کارکرد و کاربرد آن را مشخص دارد، بیش از چند دهه است که نقشی بی‌همتا در زندگی و فعالیت‌های انسان را در اداره امور کشورها ایفا می‌کنند، چنان که دیگر تصور دنیای بدون نرم افزار تقریباً غیرممکن است. امروزه از ماشین لباسشویی خانگی تا فضاپیما با کمک نرم افزارها، کار و مأموریت مورد نظر را انجام می‌دهند و هیچ عرصه‌ای از فعالیت‌های اجتماعی بی‌نیاز از نرم افزار یا برنامه‌های رایانه‌ای نیست.

در دهه ۱۹۷۰، اهمیت اقتصادی نرم افزار رایانه‌ای با استقلال تدریجی آن از سخت افزار بیش از پیش نمایان شد و چگونگی حمایت، قانونی و حقوقی از آن، به موضوع گفتگوی جدی میان کشورهای جهان تبدیل گردید.

اغلب کشورهای صنعتی از جمله ژاپن، برزیل، فرانسه، آلمان، در آغاز پیشنهاد می‌کردند در قالب ایده حمایت خاص^۱ از نرم افزارها حمایت خود اما ایالات متحده که اولین نرم افزارها در آن خلق شد و صنعت نرم افزار برای آنجا شکل گرفت، از ایده حمایت از نرم افزارها تحت نظام مالکیت ادبی و هنری دفاع می‌کرد. این نظام که ابتدا با کنوانسیون برن (۱۸۸۶) و سپس با کنوانسیون جهانی ژنو (۱۹۵۳)، حمایت بین‌المللی از آثار ادبی و هنری را تضمین می‌کرد، بیش از هر نظام دیگر با منافع اقتصادی ایالات متحده همخوانی داشت. این گونه بود که در اوایل دهه ۱۹۹۰ اغلب کشورهای صنعتی تحت تأثیر چانه‌زنی‌های سیاسی امریکا، با رها کردن

اندیشه حمایت در چارچوب «حقوق خاص»، حمایت از نرم‌افزارها با توسل به نظام مالکیت ادبی و هنری را برگزیدند.

موافقتنامه راجع به جنبه‌های تجاری مالکیت فکری سازمان تجارت جهانی موسوم به «تریپس» (۱۹۹۴) که از اسناد مهم مذاکرات دور اروگوئه محسوب می‌شود، اولین منبع حقوقی بین‌المللی است که ماده ۱۰ آن کشورهای عضو را مکلف می‌سازد از برنامه‌های رایانه‌ای ذیل عنوان اثر ادبی به مفهوم کنوانسیون برن حمایت کنند. در حال حاضر، تمام کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی (حدود ۱۶۰ کشور جهان) به این موافقتنامه پیوسته‌اند. به دنبال این موافقتنامه، سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) نیز در معاهده سال ۱۹۹۶ خود راجع به حق مؤلف یا کپی‌رایت (WCT) مقررات موافقتنامه تریپس درخصوص نرم‌افزارها را تکرار کرد. علاوه بر این دو سند بین‌المللی، اتحادیه اروپا - حتی پیش‌تر از سازمان تجارت جهانی - در ۱۹۹۱ و سپس در ۲۰۰۹ در دستورالعمل اروپایی راجع به «حمایت حقوقی از برنامه‌های رایانه‌ای» این برنامه‌ها را به صراحت با عنوان اثر ادبی مورد حمایت قرار داد. در عین حال، بند ۱ ماده ۸ دستورالعمل اروپایی پیش‌گفته مقرر داشت: «مقررات این دستورالعمل سیر مقررات قانونی مرتبط با پروانه‌های اختراع، علامت‌های تجاری، رقابت ناسالم، اسرار تجاری، حمایت از نیمه‌هادی‌ها یا حقوق قراردادهای را منتفی نمی‌سازد.» این بخش از دستورالعمل اروپایی، ایده مطالعه سایر حمایت‌های قانونی ممکن از نرم‌افزارها را در پدیدآورندگان کتاب پیش رو تقویت کرد. درحقیقت، بیش از دو دهه است که امکان اعطای پروانه اختراع به نرم‌افزارهای رایانه‌ای به مباحث جدی در اداره اختراعات اروپایی، ایالات متحده آمریکا و حقوق داخلی کشورهای صنعتی منجر شده است؛ به علاوه، حمایت از نرم‌افزارها و برنامه‌های رایانه‌ای توسط سازوکارهای قراردادی بیش از پیش اهمیت ویژه پیدا کرده است. سرانجام، سایر نهادهای منبعث از حقوق مالکیت فکری نظیر اسرار تجاری و حقوق رقابت نیز گاه ظرفیت‌های لازم را به صورت ابزارهایی مناسب برای حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای بروز داده‌اند.

نوشتن کتابی در زمینه حمایت‌های حقوقی از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای

رایانه‌ای، در نگاه اول شاید غیر ضروری به نظر رسد، زیرا چه بسا گفته شود نرم افزارها به مثابه موضوع حقوق مالکیت فکری مشمول حق مؤلف (کپی رایت) یا حق اختراع و اسرار تجاری و... به خودی خود باید از قواعد هریک از این حمایت‌ها پیروی کنند و در نتیجه به مطالعه مستقل و جداگانه نرم افزارها نیازی نیست؛ همچنین از منظر آنچه به شیوه‌های حمایتی خارج از نظام مالکیت فکری نظیر حقوق قراردادها و نظام عام کیفری مربوط می‌شود، ممکن است گفته شود نرم افزار به مثابه یک مصداق، تابع قواعد حاکم بر هریک از این شیوه‌ها خواهد بود. با این همه، گاهی دقیق‌تر به موضوع، ضرورت مطالعه جدی حمایت‌های حقوقی از نرم افزارها را توجه و ضروری می‌کند. از یک سو، نرم افزارهای رایانه‌ای به دلیل ماهیت فنی و بدلتأثیرکردی‌شان، با دیگر آثار فکری و حتی با سایر موضوعات مشمول حق اختراع یا اسرار تجاری و... متفاوت‌اند، به گونه‌ای که نرم افزارها یا برنامه‌های رایانه‌ای در هریک از این شیوه‌های حمایتی، ویژگی‌هایی دارند که مطالعه مستقل می‌طلبد و از سری دیگر، مقررات بین‌المللی و منطقه‌ای در زمینه مالکیت فکری نظیر دستورالعمل‌های اروپایی یا رویه‌های قضایی بین‌المللی همچون آراء ادارات اختراعات اروپایی، گاه حاوی قیود حقوقی و آراء مختص نرم افزارهای رایانه‌ای هستند که مطالعه آن‌ها برای داوران در خصوص قواعد حقوق داخلی اجتناب‌ناپذیر است. سرانجام، باتوجه به رشد روزافزون صنعت نرم افزار در کشور، بیش از پیش به پژوهشی نیاز است که مستقل از سایر آثار و محصولات فکری، به طور خاص بر حمایت‌های حقوقی و قانونی از نرم افزارها یا برنامه‌های رایانه‌ای معطوف باشد.

باتوجه به آنچه گفته شد، کتاب حاضر در سه بخش تألیف و تدوین شده است: در بخش اول، حمایت از نرم افزارهای رایانه‌ای در چارچوب نظام مالکیت ادبی و هنری مورد مطالعه قرار گرفته، و مقررات لایحه «حمایت از مالکیت فکری کتاب اول - مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط»، که در مجلس شورای اسلامی در نوبت تصویب است، در قسمت‌هایی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به نرم افزارها مربوط می‌شود، در زیرنویس‌ها اشاره و گاه نقد شده است.

در بخش دوم، حمایت از نرم‌افزارها یا برنامه‌های رایانه‌ای در چارچوب حق اختراع، اسرار تجاری و حقوق رقابت، موضوع بررسی و مطالعه قرار گرفته، در سه فصل با همان عناوین سازماندهی شده است. بخش سوم به مطالعه حمایت‌های خارج از نظام مالکیت فکری اختصاص دارد و حمایت از طریق قرارداد، حمایت‌های حقوقی از تدابیر فنی و نظام عام کیفری را شامل می‌شود. هرچند برخی دیگر از حمایت‌ها، مانند حمایت در چارچوب علامت تجاری و نیمه‌هادی‌ها نیز می‌توانست مورد بررسی قرار گیرد اما از آنجاکه در دو مورد اخیر نرم‌افزارها یا برنامه‌های رایانه‌ای، ویژگی منحصر به فرد ندارند، برای اجتناب از افزایش غیرضروری حجم کتاب، به این شوه‌های حمایتی نپرداختیم.

دکتر ستار زرکلام

مهندس محمدحسن محوری

www.ketab.ir